

EKSUDATIV-KATARAL DIATEZLAR: ETIOLOGIYASI, PATOGENEZI, KLINIK XUSUSIYATLARI VA ZAMONAVIY DAVOLASH YONDASHUVLARI

Normatova Roxatoy Qo'chqarovna

Annotatsiya: Eksudativ-kataral diatez (EKD) – bu asosan erta yoshdagi bolalarda uchraydigan, organizmning allergik va yallig‘lanish reaksiyalariga moyilligi bilan tavsiflanadigan konstitutsional holatdir. Mazkur holat immun tizimi va modda almashinuvi jarayonlarining funksional yetilmaganligi natijasida yuzaga keladi. Eksudativ-kataral diatez teri va shilliq qavatlarda ekssudativ-yallig‘lanish o‘zgarishlari, atopik dermatit, seборея, intertrigo, tez-tez uchraydigan respirator infeksiyalar va allergik kasalliklarga moyillik bilan namoyon bo‘ladi.

Maqolada eksudativ-kataral diatezlarning epidemiologiyasi, etiologiyasi, patogenezi, klinik belgilari, diagnostikasi, zamonaviy davolash tamoyillari va profilaktik chora-tadbirlari ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilindi. Kasallikni erta aniqlash, ovqatlanishni to‘g‘ri tashkil etish va kompleks davolashning ahamiyati yoritildi.

Kalit so‘zlar: eksudativ-kataral diatez, atopik dermatit, allergiya, bolalar, immunitet, eksudatsiya, gipersensitivlik, pediatriya.

Kirish

Bolalar organizmi anatomik va fiziologik jihatdan to‘liq shakllanmaganligi sababli tashqi muhit omillariga nisbatan yuqori sezuvchanlikka ega. Ayniqsa, hayotning birinchi yillarida immun tizimning funksional yetilmaganligi turli allergik va yallig‘lanish kasalliklari rivojlanish xavfini oshiradi. Shunday holatlardan biri eksudativ-kataral diatez bo‘lib, u kasallik emas, balki organizmning konstitutsional xususiyati sifatida qaraladi.

Eksudativ-kataral diatez irsiy moyillik, oziq-ovqat allergenlari, atrof-muhit omillari va immun tizim faoliyatidagi o‘zgarishlar ta'sirida rivojlanadi. Ushbu holatda teri va shilliq qavatlarning himoya funksiyasi pasayadi, bu esa yallig‘lanish va allergik reaksiyalarning tez-tez kuzatilishiga sabab bo‘ladi.

So‘nggi yillarda allergik kasalliklarning ko‘payishi eksudativ-kataral diatezning pediatriya amaliyotidagi dolzarbligini yanada oshirdi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko‘ra, bolalarda allergik kasalliklarning tarqalishi yil sayin ortib bormoqda. Ushbu holat kelgusida bronxial astma, allergik rinit va atopik dermatit kabi kasalliklarning rivojlanish xavfini oshiradi.

Maqolaning maqsadi eksudativ-kataral diatezlarning etiologiyasi, patogenezi, klinik kechishi, zamonaviy diagnostikasi va davolash tamoyillarini ilmiy adabiyotlar

asosida tahlil qilishdan iborat.

Material va usullar

Mazkur maqola analitik sharh usulida tayyorlandi. Tadqiqot davomida pediatriya, allergologiya va immunologiya sohasidagi zamonaviy ilmiy maqolalar, klinik tavsiyalar hamda xalqaro qo'llanmalar tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlar qiyosiy tahlil qilinib, eksudativ-kataral diatezlarning klinik xususiyatlari va davolash yondashuvlari umumlashtirildi.

NATIJALAR

Tahlil qilingan ilmiy manbalarga ko'ra, eksudativ-kataral diatez (EKD) hayotning birinchi ikki yili davomida bolalarda eng ko'p uchraydigan konstitutsional anomaliyalardan biri hisoblanadi. Uning rivojlanishida irsiy moyillik, ona homiladorligi davridagi toksikozlar, noto'g'ri ovqatlanish, sun'iy oziqlantirish, oziq-ovqat allergenlari va ekologik omillar muhim rol o'ynaydi.

Eksudativ-kataral diatez bilan kasallangan bolalarda teri va shilliq qavatlarning himoya xususiyatlari pasayadi, immunoglobulin E (IgE) ishlab chiqarilishi ortadi hamda gistamin va boshqa biologik faol moddalar ajralishi kuchayadi. Natijada organizm allergik reaksiyalarga yuqori sezuvchan bo'lib qoladi.

Klinik kuzatuvlarda EKD bilan og'rikan bolalarda quyidagi belgilar ko'proq uchrashi aniqlandi:

- yonoqlarning qizarishi va namlanishi;
- bosh terisida seboreyali qipiqalar ("sut qobig'i");
- teri qichishishi;
- taglik toshmalari (intertrigo);
- atopik dermatit;
- tez-tez respirator infeksiyalar;
- limfa tugunlarining kattalashishi;
- ovqat allergiyasi.

Kasallikning kechishi ko'pincha to'liqinsimon bo'lib, remissiya va zo'rayish davrlari almashib turadi. Allergen bilan takroriy aloqa yoki infeksiyon kasalliklar fonida simptomlar kuchayadi.

1-JADVAL

Eksudativ-kataral diatezning asosiy klinik belgilari

Klinik belgi	Uchrash darajasi
Yonoqlarning qizarishi	85–90 %
Seboreyali qipiqalar	70–80 %
Teri qichishishi	65–75 %
Taglik toshmalari	60–70 %
Atopik dermatit	50–65 %
Respirator infeksiyalar	60–75 %
Ovqat allergiyasi	45–60 %

Jadval ma'lumotlari EKDning asosiy klinik belgilarini ko'rsatadi. Eng ko'p uchraydigan belgi yonoqlarning qizarishi va ekssudativ o'zgarishlar bo'lib, bu holat bolalarda ota-onalarning shifokorga murojaat qilishiga asosiy sabab bo'ladi.

2-JADVAL

Eksudativ-kataral diatezni davolashning zamonaviy tamoyillari

Davolash usuli	Asosiy maqsadi
Gipoallergen parhez	Allergen ta'sirini kamaytirish
Emollient kremlar	Teri himoya qatlamini tiklash
Antigistamin preparatlar	Qichishish va allergik reaksiyani kamaytirish
Probiyotiklar	Ichak mikrobiotasini me'yorlashtirish
Vitamin D preparatlari	Immun tizimini qo'llab-quvvatlash
Mahalliy kortikosteroidlar	Kuchli yallig'lanishni bartaraf etish
Ota-onalarni o'qitish	Kasallik qaytalanishini kamaytirish

Natijalar shuni ko'rsatadiki, kompleks davolash yondashuvi – parhez, teri parvarishi va dori vositalarini birgalikda qo'llash – kasallik belgilarini samarali nazorat qilish imkonini beradi.

MUHOKAMA

Eksudativ-kataral diatez uzoq vaqt davomida faqat teri kasalligi sifatida baholangan bo'lsa-da, zamonaviy tadqiqotlar uni immun tizimining funksional yetilmaganligi bilan bog'liq ko'p omilli holat sifatida talqin qilmoqda. Irsiy moyillik mavjud bo'lgan bolalarda oziq-ovqat allergenlari, chang, hayvon juni va boshqa tashqi omillar immun javobni kuchaytiradi.

Immunologik nuqtai nazardan EKDDa T-limfotsitlar faoliyatining o'zgarishi, IgE sintezining ortishi va mast hujayralardan gistamin ajralishining kuchayishi kuzatiladi. Shu sababli bemorlarda terining qizarishi, shish, qichishish va ekssudatsiya rivojlanadi.

Kasallikni davolashda faqat dori vositalari bilan cheklanib qolish yetarli emas. Ona va bola ovqatlanishini to'g'ri tashkil etish, allergenlarni bartaraf etish, emizishni qo'llab-quvvatlash, terini muntazam namlantirish va infeksiya kasalliklarning oldini olish davolash samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

So'nggi ilmiy tadqiqotlar ichak mikrobiotasining holati ham EKD rivojlanishida muhim rol o'ynashini ko'rsatmoqda. Shu sababli probiyotiklardan foydalanish ayrim bemorlarda klinik simptomlarni kamaytirishi mumkin. Vitamin D yetishmovchiligi ham allergik kasalliklar xavfini oshiruvchi omillardan biri sifatida baholanmoqda.

Eksudativ-kataral diatezni erta aniqlash va kompleks davolash keyinchalik atopik dermatit, allergik rinit va bronxial astma rivojlanish xavfini kamaytirishga yordam beradi.

XULOSA

Eksudativ-kataral diatez erta yoshdagi bolalarda uchraydigan konstitutsional anomaliyalardan biri bo'lib, organizmning allergik va yallig'lanish reaksiyalariga moyilligi bilan tavsiflanadi. Mazkur holat mustaqil kasallik emas, balki immunologik reaktivlikning o'ziga xos xususiyati bo'lib, o'z vaqtida aniqlanmasa va to'g'ri boshqarilmasa keyinchalik atopik dermatit, allergik rinit, bronxial astma hamda boshqa allergik kasalliklarning rivojlanishiga zamin yaratadi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar eksudativ-kataral diatez rivojlanishida irsiy moyillik, ona va bola ovqatlanishidagi xatolar, sun'iy oziqlantirish, oziq-ovqat allergenlari, ekologik omillar va immun tizimining funksional yetilmaganligi asosiy etiologik omillar ekanligini ko'rsatdi. Patogenezida immunoglobulin E ishlab chiqarilishining ortishi, mast hujayralarning faollashuvi hamda gistamin va boshqa biologik faol moddalar ajralishining kuchayishi natijasida teri va shilliq qavatlarda yallig'lanish rivojlanadi.

Kasallikni erta aniqlashda klinik belgilarni baholash, allergologik anamnezni to'plash va zarur laborator tekshiruvlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Davolashning asosini gipoallergen parhez, emizishni qo'llab-quvvatlash, terini muntazam parvarish qilish, allergenlarni bartaraf etish va zarurat bo'lganda antigistamin hamda mahalliy yallig'lanishga qarshi preparatlardan foydalanish tashkil etadi.

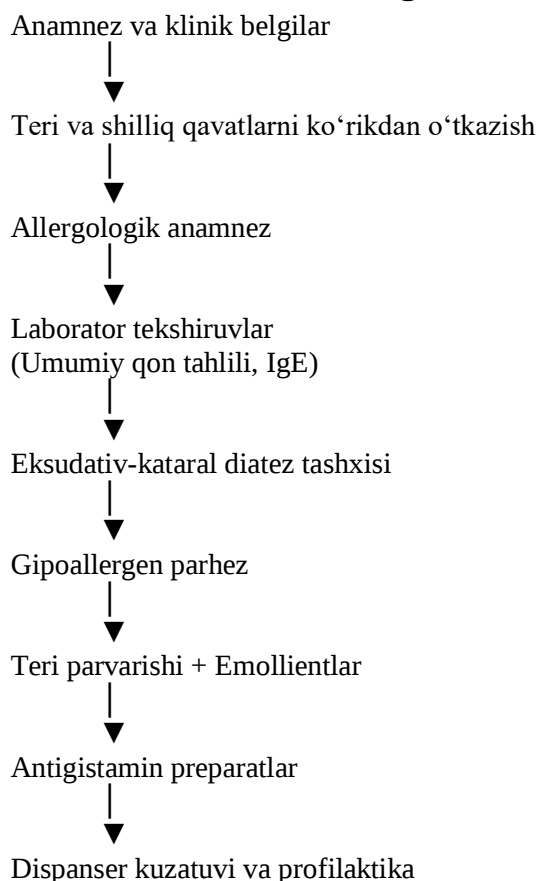
Kompleks profilaktik tadbirlarni amalga oshirish, ota-onalarning tibbiy savodxonligini oshirish va bolalarni muntazam pediater nazoratida olib borish kasallikning qaytalanishini kamaytirish hamda kelgusida og'ir allergik kasalliklar rivojlanishining oldini olish imkonini beradi.

Amaliy tavsiyalar

Eksudativ-kataral diatezning oldini olish va samarali davolash uchun quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- Homilador ayollarda ratsional ovqatlanishni tashkil etish.
- Chaqaloqlarni imkon qadar kamida 6 oy davomida ona suti bilan oziqlantirish.
- Qo'shimcha ovqatlarni yoshiga mos va bosqichma-bosqich joriy etish.
- Yuqori allergen mahsulotlarni (tuxum oqi, shokolad, sitrus mevalar va boshqalar) ehtiyotkorlik bilan berish.
- Bolaning yashash muhitida chang, tamaki tutuni va boshqa allergenlarni kamaytirish.
- Teri gigiyenasiga qat'iy rioya qilish va emollient vositalardan muntazam foydalanish.
- Pediater va allergolog tavsiyalariga muvofiq profilaktik kuzatuvni olib borish.

Diagnostika va davolash algoritmi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nelson Textbook of Pediatrics. 22nd Edition. Elsevier, 2024.
2. Kliegman R.M., St. Geme J.W. Nelson Essentials of Pediatrics. Elsevier, 2023.
3. World Health Organization. Child Health Guidelines. Geneva, 2023.
4. European Academy of Allergy and Clinical Immunology (EAACI). Guidelines for Food Allergy and Atopic Dermatitis. 2023.
5. American Academy of Pediatrics. Pediatric Allergy Clinical Report. 2022.
6. Middleton's Allergy: Principles and Practice. 10th Edition. Elsevier, 2024.
7. Kumar V., Abbas A.K., Aster J.C. Robbins & Cotran Pathologic Basis of Disease. 10th Edition. Elsevier, 2021.
8. American Academy of Dermatology. Atopic Dermatitis Guidelines. 2023.
9. Global Initiative for Asthma (GINA). Allergy and Asthma Prevention. 2024.
10. European Society for Paediatric Gastroenterology, Hepatology and Nutrition (ESPGHAN). Infant Feeding Recommendations. 2023.
11. Ismoilov A.I. Pediatriya. Toshkent, 2022.
12. Ahmedov Sh.A. Bolalar kasalliklari. Toshkent, 2021.
13. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Pediatriya bo'yicha klinik protokollar. Toshkent, 2023.
14. UpToDate. Evaluation and management of atopic dermatitis in children. 2024.
15. Journal of Pediatric Allergy and Immunology. Recent advances in allergic diseases in childhood. 2024.